

UDK 725.21"18/19"(497.11)

TRGOVAČKI OBJEKTI U SRBIJI 19. I 20. VEKA: ROBNA KUĆA „PROGRES“ NA TRGU PARTIZANA U UŽICU (1961)

Duško Kuzović¹

Rezime: Objekat Robne kuće „Progres“ je deo kompleksa Trga partizana u Užicu. Sagrađen je prema projektu arhitekta Stanka Mandića od 1958. do 1961. godine. Nalazi se u okviru zapadnog bloka, u njegovom jugoistočnom delu. Sa istoka je orijentisan ka trgu, ka jugu građevinska linija metzanina dolazi do kolovoza ulice Dimitrija Tucovića a na zapadu do kolovoza ulice Strahinjića Bana. Spratnost objekta je prizemlje, mezanin i potkrovlje. Objekat pokriva celokupnu širinu trotoara pored ulice Dimitrija Tucovića tako da pešački saobraćaj prolazi kroz trem objekta a pored povučenog dela fasade koji se sastoji od niza izloga. Kroz sredinu objekta prema severu prolazi pasaż koji povezuje trem sa dvorištem bloka. Objekat je veoma suzdržano ali zanimljivo oblikovan. Prizemlje objekta je naglašeno sa kolonadom stubova koji prate skeletni sistem objekta. Kako bi se formirao trem u prizemlju je povučena fasada i prekinuta je na mestu preseka trema i pasaža kroz objekat. Objekat je važan deo kompleksa Trga partizana u Užicu i važan dokument o razvoju arhitekture u Srbiji.

Ključne reči: Robna kuća na Trgu partizana, Trg partizana u Užicu, Stanko Mandić, Arhitektura Moderne u Srbiji, Učenici Le Korbizjea u Srbiji.

COMMERCIAL FACILITIES IN SERBIA 19TH AND 20TH CENTURIES: DEPARTMENT STORE 'PROGRESS' ON THE PARTISANS SQUARE IN UZICE (1961)

Abstract: The department store "Progres" is part of the complex on Partisans Square in Uzice. It was built by architect Stanko Mandić from 1958 to 1961. It is located within the Western part of the Square, in its southeastern part. From the east it is oriented towards the market, to the south building line metzanin comes to Dimitrija Tucovića Street and on the west by Strahinjića Bana Street. Total floors are: the ground floor, mezzanine and roof. The building covers the entire width of the sidewalk near the street Dimitrija Tucovića so pedestrian traffic passes through the building. Through the center of the building to the north passing a passage that connects the courtyard with three blocks. The building is very restrained but interestingly shaped. The ground floor is highlighted with a colonnade of pillars are following the skeletal system of the building. In order to form a three on the ground floor facade has been canceled and is aborted at the point of intersection porch and the passage through the facility. The building is an important part of the complex Partisans Square in Uzice and important document on the development of architecture in Serbia.

Keywords: Department Store at the Square of the Partisans, partisans Market in Uzice, Stanko Mandic, Architecture Moderne in Serbia, Students Le Corbusier in Serbia.

¹ Assist.Prof.Dr. Duško Kuzović dipl.eng.arch.,
Faculty of Architecture
Eastern Mediterranean University
TRN Cyprus

1. UVOD

Objekat Robne kuće se nalazi u jugozapadnom delu kompleksa Trga partizana. Funkcionalno je u zoni bloka „Zapad“. Sagrađen je prema projektu arhitekta Stanka Mandića. Kako sadrži veliki broj zanimljivih arhitektonskih rešenja potrebno je analizirati objekat po osnovu više aspekata. Za ovaj objekat je urađeno nekoliko idejnih rešenja od kojih su sačuvana dva.

Prema prvom rešenju, objekat Robne kuće se pruža do granice kolovoza, dok se objekat bloka „Zapad“ ravno šruža celom širinom bloka. Objekat Robne kuće je spratnosti prizemlje + sprat i prema trgu ima na spratu predviđenu terasu na koju se pristupa kosom rampom sa platoa trga. Objekat ima naglašene stubove koje se pružaju kroz dve etaže dok krov izlomljeno pokriva celu površinu. U prizemlju se nalazi trem koji pokriva trotoar u ulici Dimitrija Tucovića. Tako da se u okviru ovog prvog rešenja postoji nekoliko ideja koje su razrađene i unapređene u drugom rešenju po kome je sagrađen objekat.

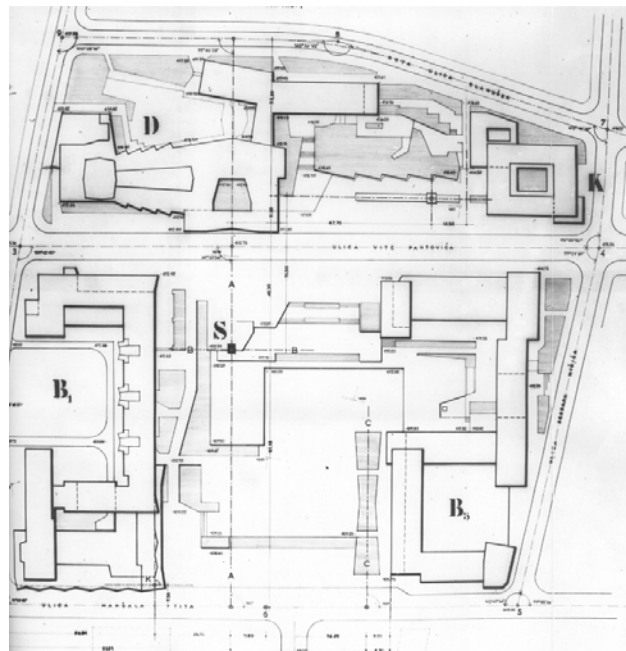
Slika 01. Robna kuća „Progres“, jugoistočni izgled (1961)

2. DOKUMENTACIJA

Lokacija

Sa severne i istočne strane objekat se oslanja na dva trakta bloka „Zapad“. Sa južne strane se graniči sa ulicom Dimitrija Tucovića a sa istočne strane je orjentisan na Trg partizana. Prostor

ispred objekta ka jugu uopšte ne postoji jer se objekat graniči sa kolovozom ulice dok sa istoka ispred objekta postoji širok plato koji je ujedno osnovni nivo trga. Između Robne kuće i južnog trakta bloka „Zapad“ je formiran atrijum.

Slika 02. Robna kuća „Progres“, donji levi ugao situacija (1961)

Javne površine i posebno pešački tokovi su prepleteni sa gabaritima objekta i prolaze kroz objekat i integrišu se na specifičan način u novi standard u arhitekturi grada.

Iskustvo u preklapanju planova (javno-privatno, otvoreno-zatvoreno) je verovatno doneto sa prostora gde je odrastao arhitekta Stanko Mandić (Prizren) i iskustva tradicionalne Balkanske arhitekture.

Organizacija

Objekat je organizovan u tri etaže: suteran, prizemlje i potkrovlje (kako je nazvan prema projektu). Suteran je orjentisan ka južnoj ulici i svojim gabaritom zahvata trotoar u celoj širini od početak do kraja objekta ka toj strani. Ovaj prostor je povezan sa pasażom koji je ostvaren kroz južni trakt bloka „Zapad“ i povezuje dalje sa dvorištem bloka. Ovaj put prolazi kroz atrijum između Robne kuće i južnog trakta.

Slika 03. Robna kuća „Progres“, tokom izgradnje, istočni izgled (1960)

Duž pokrivenog trema ka ulici Dimitija Tucovića su formirani izlozi i na zanimljiv način rešen ulaz u prostorije Robne kuće. Nakon stupanja u unutrašnjost robne kuće saobraćaj se vodi po prizemlju ili stepeništem ka spratu. Unutrašnjost sadrži veliki dvoetažni prostor unutar koga se slobodno trasira putanja stepeništa.

Na prvom spratu se nalazi deo prostora koji je zatvoren i pruža se celom dubinom objekta i na njega se pristupa unutrašnjim stepeništem. Prema Trgu partizana se nalazi široka galerija na koju se pristupa preko kose rampe sa prostora platoa ispred stambenog bloka „Zapad“ sa platoa trga. Na ovaj način je povezan prostor partera trga sa građenim površinama u objektima oko trga, u ovom slučaju „na“ objektu. Ovako formiran prostor je otvoren i vizuelno potpuno orjentisan ka trgu i sadržajima na njemu. Na poslednjoj etaži, nazvanoj potkrovlje, formiran je prostor za poslastičarnicu sa širokom terasom sa koje se pruža pogled ka trgu i ka saobraćajnici na jugu. Ovaj prostor je delom nadkriven.

Slika 04. Robna kuća „Progres“, tokom izgradnje, detalj (1960)

Objekat je integrisan i povezan sa svojom okolinom na jedan veoma specifičan i kvalitetan način i realizovan je kao zanimljiv prostor na kome se mogu odvijati mnogi javni sadržaji i kada vremenske prilike na otvorenom to ne dozvoljavaju.

Konstrukcija

Objekat je sagrađen u skeletnom armirano-betonskom sistemu sa prefabrikovanom međuspratnom konstrukcijom. Parapeti su načinjeni od armiranog betona. Stubovi su obloženi sa keramičkim pločicama kao i parapeti izloga.

Parapet spratova je obložen sa granitnom kockom složenom u pravilne horizontalne redove sa naglašenom horizontalnom spojnicom. Površine izloga su u ramu od metalnih profila i pružaju se celom visinom izloga. Slično rešenje je i na spratu objekta. Krov je malog nagiba i pokriven bakarnim limom.

Podne površine u objektu su pokrivene kamenim pločicama, trem trotoara je u asfaltu kao i kosa rampa kojom se pristupa na sprat objekta.

Slika 05. Robna kuća „Progres“, tokom izgradnje, zapadni izgled (1960)

Oblikovanje

Objekat je veoma jednostavno ali efektno oblikovan. Sadrži slobodno prizemlje sa kolonadom iza koje se nalazi povučena fasada centralnog dela objekta stvarajući na taj način trem u širini trotoara. Spratni korpus objekta se prostire kroz dve etaže i nema jasno definisani volumen već je forma objekta izvajana sasvim drugim sredstvima. Spratni korpus je formiran stvaranjem dva nivoa putem naglašanih parapeta svake od dve etaže.

Oblikovanjem parapeta je naglašen horizontalni pokret koji se pruža kroz tri fasade a dodatno je utisak horizontalnosti pojačan kroz način oblaganja gde su naglašene horizontalne spojnice. Međuprostor između parapeta je obrađen u staklu koje je postavljeno na metalne okvire. Parapeti se međusobno svojom geometrijom poklapaju na mestima gde se staklasadna ravan dovodi u ravan parapeta. Na mestima gde se ne poklapaju parapeti formirana je terasa gde jedan i drugi parapet imaju sasvim različite putanje a sve sa namerom da se nalgasi pokret koji ima određenu ulogu i funkciju celokupnom utisku o prostoru.

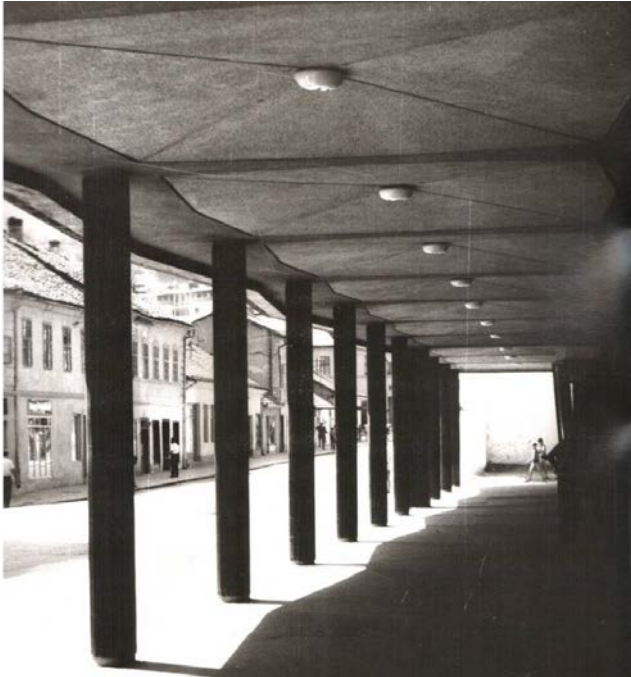

Slika 06. Robna kuća „Progres“, kosa rampa veza prve etaže sa parterom (1961)

Parapet se duž uličnog fronta ka ulici Strahinjića Bana i Dimitrija Tucovića ne pruža pravo već je izlomljen u formi cik-cak linije sa jednakim koracima u oba pravca. Slučno rešenje je i prapeta drugog sprata prema trgu dok je parapet prvog sprata prema trgu prav i pruža se bez prekida uz jedini prelom na početku kose rampe kako bi se naglasila rampa. Dodatno je put pešaka olakšan time što se pri dnu kosa rampa proširuje i tako olakšava pešacima pristup razbojajući formalizam.

Materijalizacija je specifično rešena jer je parapet obložen sa redovima granitne kocke. Kamen, bez obzira na način kako je ugrađen, stvara utisak mase i težine. Nasuprot tako obrađenoj površini je postavljena površina pod staklom koja je povučena iza reda stubova u prizemlju i prvom spratu.

Rešenje sa naglašavanjem parapeta je poput rešenja dvorišne fasade bloka „Zapad“ na objektu Robne kuće gde su naglašeni parapeti koji se kontinualno pružaju celom dužinom etaže.

Slika 07. Robna kuća „Progres“, pokriven trottoar u južnom delu objekta (1961)

3. ZAKLJUČAK

Objekat Robne kuće „Progres“ je deo kompleksa Trga partizana u Užicu. Sagrađen je prema projektu arhitekta Stanka Mandića u periodu od 1958. do 1961. godine. Nalazi se u okviru zapadnog bloka na njegovom jugoistočnom delu. Sa severne strane je naslonjen na blok „Zapad“. Sa istoka je orjentisan ka trgu, ka jugu građevinska linija mezanina dolazi do kolovoza ulice Dimitrija Tucovića a na zapadu do kolovoza ulice Strahinjića Bana.

Spratnost objekta je prizemlje, mezanin i potkrovlje. Objekat pokriva celokupnu širinu trottoara pored ulice Dimitrija Tucovića tako da pešački saobraćaj prolazi kroz trem objekta a pored povučenog dela fasade koji se sastoji od niza izloga. Kroz sredinu objekta prema severu prolazi pasaž koji povezuje trem sa dvorištem bloka.

Slika 08. Robna kuća „Progres“, jugoistočni izgled noću (1961)

Ulaz u robnu kuću je kroz trem. Dalje se pristupa u centralni prostor koji se pruža kroz dve etaže. U njemu se nalaze stepenice kojim se pristupa na sprat (galeriju) robne kuće. Na mezanin se može pristupiti preko kose rampe koja počinje sa platoa Trga partizana i dolazi do terase koja se pruža celom istočnom stranom mezanina objekta. Rampa pri svom početku je proširena da bi se postepeno sužavala kako se približava terasi na mezaninu. Na potkrovnju etažu se pristupa preko stepenica sa galerije mezanina.

Objekat je veoma suzdržano ali zanimljivo oblikovan. Prizemlje objekta je naglašeno sa kolonadom stubova koji prate skeletni sistem objekta. Kako bi se formirao trem u prizemlju je povučena fasada i prekinuta je na mestu preseka trema i pasaža kroz objekat. Ovaj deo fasade je obađen u staklu koje je u metalnom ramu. Mezanin i potkrovlje sadrže naglašene parapetne trake koje se kontinualno pružaju celom dužinom istočne, južne i zapadne fasade.

Slika 09. Robna kuća „Progres“, tokom izgradnje, jugoistočni izgled (1960)

Sa juga i zapada parapetne trake se pružaju u cik-cak liniji koja prati mesta skeletne konstrukcije. Takođe, na ovom delu se poklapaju linije parapeta mezanina i potkrovlja. U istočnom delu linije parapetnih traka se ne poklapaju kako bi se formirala terasa na koju se pristupa rampom sa trga. Prostor između parapetnih traka je popunjen sa staklom postavljenim u metalni ram. Parapetna traka je obložena sa granitnom kockom sa naglašenom horizontalnom spojnicom koja dodatno pojačava horizontalni pokret forme.

Objekat je važan deo kompleksa Trga partizana u Užicu i važan dokument o razvoju arhitekture u Srbiji te se do daljnjeg u njegovom održavanju i eventualnim intervencijama na njemu treba uzdržavati od nepromišljenih zahvata.

Slika 10. Robna kuća „Progres“, detalja fasade (2013)

IZVORI

Istorijski arhiv Užice

Arhiv R. i M. Poznovića iz Užica

Arhiv M. Iskrina iz Užica

4. LITERATURA

[1] Mandić, S., (1959) *Gradski trg u Titovom Užicu, Funkcija i kompozicija arhitekture prostora – razmatranja, paralele, ogledi*, Beograd.

[2] Brkić, A., (1992) *Znakovi u kamenu, srpska moderna arhitektura 1930-1980*, Savez arhitekata Srbije, Beograd.

[3] Marković, Ž., Stanimirović, A., (1990) *Kulturno-istorijsko spomeničko nasleđe Titovog Užica*, Užički zbornik, broj 19, Titovo Užice, str. 67.

POREKLO ILUSTRACIJA

Slika 02. Mandić, S., (1959) *Gradski trg u Titovom Užicu, Funkcija i kompozicija arhitekture prostora – razmatranja, paralele, ogledi*, Beograd.

Slika 01,03-09. Arhiv R. i M. Poznovića i M. Iskrina iz Užica

Slika 10. Autor